

persbericht

Donkere wolken boven Nederlandse samenleving

Den Haag, 16 november 2011

- In 2011 gaat het nog steeds goed met Nederlandse burgers. Ondanks de schommelingen in de economie is de leefsituatie - huisvesting, gezondheid, sociale participatie, vrijetijdsbesteding, mobiliteit en bezit van consumptiegoederen – de afgelopen tien jaar onafgebroken verbeterd.
- Mensen met een laag inkomen, niet-westerse migranten en ouderen boven de 65 jaar zijn er de afgelopen tien jaar meer dan gemiddeld op vooruitgegaan in hun kwaliteit van leven.
- De welvaart van de Nederlandse bevolking is constant en hoog. Van de landen van de Europese Unie heeft alleen Luxemburg een hoger nationaal inkomen per hoofd van de bevolking. Daarnaast scoort Nederland het best op de **zogenaamde 'misere-index' (werkloosheid, inflatie en het begrotingstekort)**.
- Ruim 60% van de burgers is somber gestemd over waar het met Nederland naar toe gaat. 25% vindt dat het juist de goede kant opgaat. Over de eigen financiële situatie maakt nauwelijks iemand zich zorgen. Ongeacht de crisis is sinds begin 2008 meer dan 80% positief gestemd over de eigen financiële vooruitzichten.
- Ondanks de in het algemeen goede leefsituatie in Nederland zijn er hardnekkige verschillen en ongelijkheden. Hoogopgeleiden leven gemiddeld zeven jaar langer dan laagopgeleiden (het verschil is bij de mannen 7,3 jaar, bij de vrouwen 6,4 jaar). Dit verschil is de laatste jaren niet kleiner geworden.
- Nederlanders worden steeds ouder, maar ze worden niet steeds gezonder. In de afgelopen tien jaar is het gemiddeld aantal levensjaren zonder ziekte gedaald van 49 tot 48 jaar voor mannen en van 44 tot 42 jaar voor vrouwen.
- Lageropgeleiden zijn over de hele linie pessimistischer over de samenleving, negatiever over de politiek en meer bezorgd over misdaad en materiële aangelegenheden. Hogeropgeleiden onderscheiden zich door meer optimisme, vertrouwen en tolerantie.
- Ruim 14% van de 15-jarige leerlingen is laaggeletterd, wat goede onderwijsprestaties en participatie in de samenleving in de weg staat. De voortijdige schooluitval is de afgelopen jaren afgenomen (van 15% in 2001 naar 10% in 2010), maar is nog wel hoger dan het streefcijfer van 8%.

- Sinds 2002 is het eigenwoningbezit over de gehele linie flink gestegen. Onder niet-westerse migranten steeg het aantal huiseigenaren sterker dan onder autochtonen. Zij lopen met 29% eigenhuizenbezit echter nog ver achter bij het landelijke percentage van 59%.
- We leggen per dag net zo veel kilometers (35) af en zijn dagelijks evenveel minuten (65) onderweg als tien jaar geleden. Ondanks de grote verkeersintensiteit hoort Nederland al jaren tot de verkeersveiligste landen van Europa. Het aantal verkeersdoden per miljoen inwoners bedraagt 41.
- De maatschappelijke participatie (in vrijwilligerswerk, politiek) is vooral groot onder hogeropgeleiden, in huishoudens met een hoog inkomen en onder kerkgangers. 4% van de bevolking is als sociaal geïsoleerd te bestempelen.
- Ook in de vrijetijdsbesteding zijn er verschillen naar opleidingsniveau: laagopgeleiden kijken meer televisie dan hogeropgeleiden, maar internetten minder. Nog niet de helft van de laagopgeleiden doet aan sport, tegen driekwart van de hoogopgeleiden.
- Per jaar is 25% van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder slachtoffer van criminaliteit. Vooral jongeren (40%) en jongvolwassenen (34%) lopen meer kans om slachtoffer te worden. Ouderen lopen, anders dan vaak gedacht wordt, veel minder risico (16%).
- In de SSN van 2009 werd verwacht dat de financiële en economische problemen binnen afzienbare tijd voorbij zouden. Nu, eind 2011, zijn de vooruitzichten voor de toekomst somberder. De economische crisis duurt voorlopig voort en zal gevolgen gaan hebben voor de kwaliteit van leven van veel Nederlandse burgers.

Dit zijn enkele belangrijke punten uit de SCP-publicatie *De Sociale Staat van Nederland 2011*. Het tweejaarlijkse rapport, onder redactie van dr. Rob Bijl, dr. Jeroen Boelhouwer, drs. Evert Pommer en dr. Mariëlle Cloin, geeft een beeld van de sociale situatie in Nederland. Aan de hand van kerncijfers worden de ontwikkelingen van de laatste tien jaar geanalyseerd op de terreinen onderwijs, arbeid, inkomen, gezondheid, vrijetijdsbesteding, participatie, mobiliteit, veiligheid en wonen. Verder wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van de publieke opinie en het politieke klimaat, de leefsituatie van de Nederlanders, het gebruik dat Nederlanders maken van voorzieningen. De kerncijfers worden afgezet tegen de beleidsdoelstellingen van de overheid. Waar gegevens beschikbaar waren, is nagegaan hoe Nederland scoort in vergelijking met de Europese bureaus.

Kwaliteit van leven in Nederland nog steeds hoog

In 2011 gaat het nog steeds goed met Nederlandse burgers. De kwaliteit van leven in ons land is hoog. Ondanks de schommelingen in de economie is de leefsituatie van de Nederlandse burgers – hun huisvesting, gezondheid, sociale participatie, vrijetijdsbesteding, mobiliteit en bezit van duurzame consumptiegoederen – de afgelopen tien jaar onafgebroken verbeterd. De recente financiële en economische crisis heeft tot dusver nog weinig invloed gehad op de leefsituatie van de meeste mensen. De kwaliteit van leven is vooral vooruit gegaan bij mensen met een laag inkomen, niet-westerse migranten en bij ouderen boven de 65 jaar. Bij hen zien we een relatief sterke verbetering van de woonsituatie en een toename van het bezit van duurzame consumptiegoederen. Ook hun mobiliteit is fors toegenomen: men gaat vaker op vakantie en andere vormen van uitgaan en sociale participatie zijn flink toegenomen. De verschillen in kwaliteit van leven tussen de verschillende bevolkingsgroepen zijn nog steeds aanzienlijk. Opleidingsniveau is hier een belangrijke indicator. Hogeropgeleiden scoren 14% positiever op de SCP-leefsituatie-index dan laagopgeleiden.

Inkomens met 6% gestegen in afgelopen tien jaar

Gemiddeld zijn de inkomens in Nederland reëel met 6% gestegen in de periode 2001-2009. Bij de ouderen was dat 10% voor de alleenstaanden en 16% voor de paren. Die inkomensverbetering is te danken aan een reële stijging van de AOW met 8% en aan verbeterde pensioenregelingen. Anders dan vaak gedacht wordt, komt armoede bij 65-plussers weinig voor (bij 2,4%). De gezinnen met kinderen profiteerden vooral van de veranderingen in het zorgstelsel in 2006. Hun koopkracht ging door de nieuwe regelingen met gemiddeld 8% omhoog.

Gevolgen van de crisis voor de burgers worden langzaam duidelijk

In de vorige editie van de SSN was voorspeld dat de gevolgen van de kredietcrisis van 2008-2009 vermoedelijk pas vanaf 2010 merkbaar zouden zijn. Uit de huidige cijfers blijkt dat dit inderdaad het geval is. In 2010 was er minder werkgelegenheid en is de werkloosheid gestegen van 4% naar ongeveer 5%. Het beroep op de WW en de bijstandsregelingen is dan ook toegenomen. Overigens was de werkloosheid in Nederland in 2010 nog steeds de laagste in Europa. Huishoudens zijn er 1% in koopkracht op achteruitgegaan en de armoede is met 0,5 procentpunt toegenomen tot ruim 6%.

Somber over de toekomst van Nederland, onbezorgd over de eigen financiële toekomst

In vergelijking met andere landen scoort Nederland bovengemiddeld goed als het gaat om de kwaliteit van leven. Nederland scoort na de Scandinavische landen de zesde plaats op de Europese Human Development Index (HDI) van de Verenigde Naties. Ook voelen Nederlanders zich gelukkig: we geven ons leven een 7,8. Desondanks heerst in ons land de sfeer dat er het nodige mis is met de politiek en maatschappij. Sinds begin 2008 – nog voor de crisis dus – is er een meerderheid van de bevolking die het in Nederland eerder de verkeerde dan de goede kant ziet opgaan. En die stemming is bijzonder stabiel. Wat er de afgelopen jaren ook is gebeurd, tussen de 60% en 65% van de burgers is somber gestemd over waar het met Nederland naartoe gaat. Niet meer dan 25% vindt dat het juist de goede kant opgaat. Over de eigen financiële situatie maakt nauwelijks iemand zich zorgen. Ongeacht de crisis is sinds begin 2008 meer dan 80% positief gestemd over de eigen financiële toekomst.

Kwetsbare groepen: sociale ongelijkheid in Nederland hardnekkig

Opleidingsniveau blijkt een sterke voorspeller te zijn van (verschillen in) de leefsituatie van mensen. Dat geldt voor zowel de hardere kant in de maatschappij (arbeidsmarktpositie, onderwijskansen, gezondheid, woonsituatie) als de belevings- en opiniekant (vertrouwen, geluk e.d.). Tussen mensen met een hoge opleiding en degenen met een lager onderwijsniveau bestaan er wat dat betreft aanzienlijke verschillen. Deze verschillen blijken door de jaren heen hardnekkig te zijn.

Laagopgeleiden minder grip op eigen leven

Lageropgeleiden zijn over de hele linie pessimistischer over de samenleving, negatiever over de politiek en meer bezorgd over misdaad en materiële aangelegenheden. Hogeropgeleiden onderscheiden zich door meer optimisme, vertrouwen en tolerantie. Het gevoel grip te hebben op het eigen leven verklaart deze verschillen het best.

Sociale verschillen in vrijetijdsbesteding

Ook in de vrijetijdsbesteding zijn er verschillen naar opleidingsniveau: laagopgeleiden kijken meer televisie dan hogeropgeleiden, maar internetten minder. Nog niet de helft van de laagopgeleiden doet aan sport, tegen driekwart

van de hoogopgeleiden. Hetzelfde beeld zien we bij kunstbeoefening (zelf muziek of theater maken, beeldende kunst, schrijven e.d.): iets minder dan een derde van de laagopgeleiden en ruim de helft van de hogeropgeleiden is op dit vlak actief. Bij het kunstbezoek zijn de verschillen nog groter. Van de hogeropgeleiden bezoekt **jaarlijks meer dan 80% wel eens een vorm van 'hogere' of populaire kunst** (museum, concert, toneel, musical, popconcert e.d.), tegen 46% van de lageropgeleiden.

Grote bereidheid om voor elkaar te zorgen

Veel ouders met jonge kinderen kunnen rekenen op de steun van hun eigen ouders en van anderen uit hun sociale netwerk. Ook in latere levensfasen ondersteunen ouders hun kinderen. Zo ontvangt bijna een derde van alle jongvolwassen kinderen financiële steun van hun ouders – bijvoorbeeld voor de koop van een woning. Jongvolwassen kinderen geven ook steun aan hun ouders, maar vaak is het zo dat pas in een late fase in het leven – als ouders een hoge leeftijd bereikt hebben en behoefte krijgen aan zorg –de zorgverlening omdraait. Vaak zijn de kinderen dan al vijftig of zestig jaar.

Basis in het onderwijs nog niet op orde, de lat kan hoger

De basis in het onderwijs is momenteel niet op orde. Nog te veel leerlingen en studenten missen essentiële kennis op het gebied van taal en rekenen/wiskunde. De prestaties gaan eerder achteruit dan vooruit. Ruim 14% van de 15-jarige leerlingen is laaggeletterd, wat goede onderwijsprestaties en participatie in de samenleving in de weg staat. Voor veel leerlingen met onderwijsachterstanden is het niet haalbaar om het basale niveau voor de arbeidsmarkt, de startkwalificatie (minimaal een diploma op mbo-2 niveau) te behalen. De voortijdige schooluitval is de afgelopen jaren afgenomen (van 15% in 2001 naar 10% in 2010), maar is nog wel hoger dan het streefcijfer van 8%.

Niet-westerse migranten hebben gemiddeld genomen een minder goede onderwijspositie dan westerse migranten en autochtone Nederlanders, al verbetert hun opleidingsniveau geleidelijk. In 2009 had ruim 21% van de niet-westerse migranten en hun kinderen een opleidingsniveau op hbo – of universitair niveau. Bij de autochtone bevolking was dat 32%.

Hoogopgeleiden leven gemiddeld zeven jaar langer, laagopgeleiden hebben meer psychische stoornissen

Het laatste decennium stijgt de levensverwachting opvallend snel. Met 78,5 jaar behoort de levensverwachting van mannen tot de hoogste van Europa. Die van vrouwen is vier jaar hoger. De verwachting is dat de komende jaren per kalenderjaar de levensverwachting met ongeveer 2 maanden toeneemt. Hoogopgeleiden leven gemiddeld zeven jaar langer dan laagopgeleiden (het verschil is bij de mannen 7,3 jaar, bij de vrouwen 6,4 jaar). Dit verschil is de laatste jaren niet kleiner geworden. Laagopgeleiden hebben ook aanzienlijk meer lichamelijke beperkingen en een tweemaal grotere kans op een psychische stoornis dan hoogopgeleiden.

Nederlanders leven steeds langer, maar worden ze ook gezonder? Dit blijkt niet het geval te zijn. In de afgelopen tien jaar is het gemiddeld aantal levensjaren zonder ziekte gedaald van 49 tot 48 jaar voor mannen en van 44 tot 42 jaar voor vrouwen.

Nederland telt ongeveer 4,5 miljoen mensen met een chronische ziekte, waarvan ruim een kwart meer dan één ziekte heeft. Hierbij moet wel bedacht worden dat driekwart van de mensen met een chronische aandoening zich toch gezond zegt te voelen.

Ongezonde leefstijlen groot probleem: verschillen tussen bevolkingsgroepen

Roken is nog steeds een van de grootste volksgezondheidsproblemen. Het aantal rokers is de afgelopen tien jaar weliswaar gedaald, maar is met 27% nog steeds hoog vergeleken met ons omringende landen.

Op het terrein van de seksuele gezondheid vormen etnische groepen en asielzoekers de belangrijkste risicogroepen. Naar verhouding komen bij hen meer tienerzwangerschappen voor. Ook jongeren met een lage opleiding vormen een aandachtsgroep. Hoe lager het schoolniveau, des te eerder jongeren hun eerste seksuele **ervaringen hebben met alle risico's van dien: ongewenste** zwangerschappen, seksueel overdraagbare aandoeningen en psychosociale problemen.

Bijna de helft van de Nederlanders heeft overgewicht en ongeveer één op de tien heeft ernstig overgewicht (obesitas). Bij de hoogstopgeleiden is dat 7%, bij de laagst opgeleiden 19%. Met die 10% scoort Nederland in Europa overigens erg laag.

Niet-westerse migranten maken inhaalslag op huizenmarkt

Vooraf het inkomen is bepalend voor de positie op de woningmarkt. Mensen met een hoger inkomen hebben over het algemeen een koopwoning, met meer vierkante meters en van een aanzienlijk betere kwaliteit dan degenen met een lager inkomen. Sinds 2002 is het eigenwoningbezit over de gehele linie flink gestegen. Onder niet-westerse migranten steeg het aantal huiseigenaren sterker dan onder autochtonen. Zij lopen met 29% eigenhuizenbezit echter nog ver achter bij het landelijke percentage van 59%.

De gestegen hypotheekschulden vormen een risico nu de woningprijzen sinds 2008 fors zijn gedaald. Het aandeel eigenaars met een hypotheek die hoger ligt dan de verkoopwaarde lag in 2009 rond de 15%. Dit zal veel betrokkenen weerhouden van verhuizen. Bij verkoop kan dit een restschuld opleveren.

Risico op slachtofferschap criminaliteit niet voor iedereen even groot

Per jaar is 25% van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder slachtoffer van criminaliteit. De meesten waren slachtoffer van vandalisme en vermogensdelicten (elk 13%), 5,5% was slachtoffer van geweld. Sommige bevolkingsgroepen lopen meer risico dan andere. Vooral jongeren (40%) en jongvolwassenen (34%) lopen meer kans om slachtoffer te worden. Ouderen lopen, anders dan vaak gedacht wordt, veel minder risico (16%).

Er is een toename van huiselijk geweld en discriminatieklachten geregistreerd. Dit kan het gevolg zijn van een grotere meldingsbereidheid als effect van extra beleidsaandacht voor deze problemen. Vanwege de langdurige afhankelijkheidsrelatie tussen dader en slachtoffer gaat het vaak om structureel geweld. Volgens een recente schatting zijn jaarlijks 200.000 mensen slachtoffer van ruim 112.000 plegers van huiselijk geweld. Twee derde van de slachtoffers zijn vrouwen, de meesten van hen in de leeftijd van 18-30 jaar. Van de daders is de grote meerderheid (83%) man, 60% van hen is van allochtone herkomst.

Dagelijkse mobiliteit stabiel; wel is het drukker

Mobiliteit is een belangrijk onderdeel van de kwaliteit van leven van de burgers. De mobiliteit per hoofd van de bevolking is de laatste tien jaar constant gebleven.

We leggen per dag net zo veel kilometers (35) af en zijn dagelijks evenveel minuten (65) onderweg als tien jaar geleden. Het is wel aanzienlijk drukker geworden in Nederland, omdat er meer mensen zijn dan tien jaar geleden.

Het woon-werkverkeer is een belangrijke bron van mobiliteit, maar inmiddels is de mobiliteit als gevolg van onze vrijetijdsbesteding nagenoeg even groot. Het is dan ook zeven dagen per week druk op de weg. Ondanks de grote verkeersintensiteit

hoort Nederland al jaren tot de verkeersveiligste landen van Europa. Het aantal verkeersdoden per miljoen inwoners bedraagt 41 (in 2008). De auto wordt gebruikt voor 73% van alle afgelegde kilometers en 49% van de verplaatsingen. Het openbaar vervoer vervult met 13% van de afgelegde kilometers en 2% van het aantal verplaatsingen vooral een rol bij langere verplaatsingen. De fiets is met 8% van het totaal aantal afgelegde kilometers en 28% van de verplaatsingen vooral voor korte afstanden belangrijk.

Veel Nederlanders zijn sociaal actief, toch zijn er ook sociaal geïsoleerden

Nederland is een sociaal actief land, alleen de Denen zijn nog vaker lid van verenigingen en hebben meer sociale contacten. Ook zijn we gul voor goede doelen en zetten we ons vergeleken met andere Europeanen vaak in als vrijwilliger. De maatschappelijke participatie is vooral groot onder hogeropgeleiden, in huishoudens met een hoog inkomen en onder kerkgangers. Hoewel niet meer dan 300.000 mensen lid zijn van een politieke partij, is er in Nederland wel degelijk politieke interesse en bereidheid om in actie te komen. Vier op de tien Nederlanders zijn wel eens politiek actief. Dit activisme vindt steeds vaker plaats via de computer: het aantal burgers dat via internet, e-mail of sms meegedaan heeft aan een politieke discussie of actie is gestegen van 10% in 2002 naar 21% in 2010.

De participatiegraad (op arbeidsmarkt, in het verenigingsleven, in de politiek) is dus hoog. Tegelijkertijd zijn er in Nederland nog steeds groepen mensen die aan de kant staan en die weinig tot geen sociaal netwerk hebben. We treffen naar verhouding veel ouderen, laagopgeleiden, werklozen en mannen aan in deze categorie. Deze groep is de laatste jaren verdubbeld naar ongeveer 4% van de bevolking.

Donkere wolken stapelen zich op

Er hangen donkere wolken boven ons land. Tot nu toe heeft Nederland de crisis goed doorstaan, beter zelfs dan de meeste andere Europese landen. In de vorige editie van de SSN werd nog verwacht dat de financiële en economische problemen binnen afzienbare tijd voorbij zouden zijn. Nu, eind 2011, zijn de vooruitzichten somberder. De economie groeit minder dan verwacht en door de lagere belastinginkomsten en hogere uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen zal het overheidstekort in 2015 tweemaal zo groot zijn als in 2010 was voorspeld. Uit de Miljoenennota 2012 blijkt dat de lange reeks van bezuinigingen van het kabinet-Rutte vrijwel iedereen zal raken. Loonstijgingen worden in 2012 grotendeels tenietgedaan door de inflatie, die tegen de 3% aan zit. De koopkracht van de burgers zal de komende drie jaar dalen. De economische crisis duurt voorlopig voort en zal gevolgen gaan hebben voor de kwaliteit van leven van veel Nederlandse burgers.

SCP-publicatie 2011/39, *De Sociale Staat van Nederland 2011*. Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloïn en Evert Pommer. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, november 2011, ISBN 978 90 377 0558 4, prijs € 25,50. Te bestellen of downloaden via: www.scp.nl

Voor meer informatie: dr. Rob Bijl, tel.: 070 - 340 7141, e-mail: r.bijl@scp.nl.